

8. Maksakovskij V. P. Geograficheskaya kul'tura : ucheb. posob. dlya stud. vuzov / V. P. Maksakovski. – M. : VLADOS, 1998. – 412 s.
9. Melko L. Kulturolohichniy napriam heohrafichnoi osvity: suchasni realii ta kontseptualni polozhennia / L. Melko // Ridna shkola. – 2002. – No 1. – S. 51–53.
10. Palamarchuk L. B. Sotsiokulturna skladova zmistu shkilnykh kursiv heohrafii: teoriia i praktyka : monohrafiia / L. B. Palamarchuk. – K. : Un-t im. B. Hrinchenka, 2011. – 412 s.
11. Pospelov E. M. Toponimika v shkol'noj geografi : posobie dlya uchitelej / E. M. Pospelov. – M. : Prosveshchenie, 1981. – 144 s.
12. Chernov B. O. Fizychna heohrafiia Ukrainy : pidruch. dlia 8 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. / B. O. Chernov. – K. : Osvita, 2002. – 254 s.
13. Shyshchenko P. H. Fizychna heohrafiia Ukrainy : pidruch. dlia 8 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. / P. H. Shyshchenko, N. V. Munich. – K. : Zodiak-EKO, 2005. – 256 s.

Криловец М. Г., Топузова А. В.

ТОПОНИМЫ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОВРЕМЕННЫХ УЧЕБНИКОВ ГЕОГРАФИИ УКРАИНЫ

В статье рассматриваются возможности использования топонимов как одной из неотъемлемых и важнейших социокультурных составляющих современных учебников географии Украины.

Ключевые слова: топонимы; социокультурная составляющая; учебник географии Украины.

Krylovets M. H., Topuzova A. V.

TOPONS AS A SOCIO-CULTURAL COMPONENT OF MODERN TEXTBOOKS ON GEOGRAPHY OF UKRAINE

The article considers the possibilities of using toponyms as one of the integral and most important socio-cultural components of modern textbooks on geography of Ukraine.

Keywords: toponyms; socio-cultural component; textbook on geography of Ukraine.

УДК 373.1:94(100)«05»(48)

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЕМИКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Ю. Б. Малієнко,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: j-b-m@ukr.net*

У статті обґрунтовано сучасні вимоги до змісту підручника всесвітньої історії у контексті формування загальнокультурної компетентності семикласників, визначено поняття «культурологічний складник змісту підручника всесвітньої історії», охарактеризовано його навчально-методичні аспекти.

Автор наголошує на важливій ролі вивчення пам'яток культури Середньовіччя у формуванні загальнокультурної компетентності семикласників, що сприятиме засвоєнню учнями історичних знань і формуванню відповідних компетентностей. Об'єктивна складність власне середньовічної епохи, зокрема її багатогранної культури, вимагає новітніх підходів до вивчення зазначеного періоду.

Ключові слова: загальнокультурна компетентність; культурологічний складник змісту підручника всесвітньої історії; компетентнісний підхід до навчання історії.

Постановка проблеми. Визнання культури і освіти пріоритетною сферою розвитку суспільства стає важливою передумовою духовного відродження України. Особлива роль у цьому процесі покладається на історичну освіту, оскільки саме вона має сприяти формуванню всебічно розвиненої особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві [3].

Аналіз змісту чинної програми та відповідних підручників всесвітньої історії для 7 класу свідчить, що культурологічний складник представлено в них видатними досягненнями різних народів і культур [10]. Це дає змогу вчителю максимально зосередити увагу учнів на духовній спадщині Середньовіччя, розкрити особливості релігійного життя V–XV ст., ознайомити семикласників з визначними науковцями, митцями, винахідниками епохи. До того ж уроки вивчення середньовічної культури мають стати й уроками повторення вже набутого матеріалу, оскільки культура тісно переплітається із політичною та соціально-економічною історією епохи.

Наголосимо також на міжпредметному та міжкурсовому потенціалі культурологічного складника змісту всесвітньої історії.

Аналіз останніх досліджень доводить актуальність висвітлення культурологічних питань у змісті шкільних підручників історії, свідчить, що попри давні освітні традиції історико-культурні теми й досі залишаються одними з найбільш проблемних.

Загальні культурологічні питання розглядаються у працях В. Жежеруна, Л. Левчук, В. Полікарпова, В. Рибалки. Історичний шлях Середньовіччя, зокрема його культури, досліджується В. Балухом, В. Коцуром, В. Крижанівською та ін. Проблеми запровадження компетентнісного підходу у навчання історії, ролі та місця в цьому процесі шкільного підручника з історії розкриваються у дослідженнях К. Баханова, В. Власова, Н. Гупана, О. Пометун та ін. Використанню дослідницьких підходів до вивчення культури присвячуються праці І. Мороз і П. Мороза. Методика реалізації культурологічного змісту шкільного курсу історії розглядається Ж. Гаврилюк, Я. Камбалою та ін.

Водночас робіт, які б розкривали особливості формування в учнів загальнокультурної компетентності на уроках всесвітньої історії у 7 класі, поки що недостатньо. Це обумовлює актуальність нашого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Автор ставить за мету обґрунтувати сучасні вимоги до змісту підручника всесвітньої історії у контексті формування загальнокультурної компетентності семикласників, визначити поняття «культурологічний складник змісту підручника всесвітньої історії», охарактеризувати його навчально-методичні аспекти.

Виклад основного матеріалу. Взаємовплив античної, варварської культур і християнства визначив особливості становлення і розвитку європейського середньовічного суспільства в цілому та його культури зокрема. Середньовіччя в західноєвропейській культурі відіграло особливу роль: з одного боку, це був період існування культури у межах жорсткого

підпорядкування традиціям і канонам християнської догматики, а з другого – завдяки цьому періоду європейська культура усвідомила цінність людини як носія духовного світу, європейська культура вийшла на особистісний рівень, що відобразилося у розвитку філософії (теології) і мистецтв [14, с. 143].

Саме в епоху Середніх віків відбувається становлення нової світової релігії – ісламу. Відтоді формується і посідає одне з найважливіших місць у світовій культурі класична арабо-мусульманська культура. Її унікальність обумовлена особливостями ісламу, що являв собою не лише світову релігію, а й цілісну культуру – право й державу, філософію та мистецтво, релігію та науку, що були неповторними [11]. Традиційні культури Індії та Китаю також зробили вагомий внесок у світову духовну спадщину.

Аналіз наявної науково-методичної та навчальної літератури дає нам змогу визначити поняття «культурологічний зміст підручника всесвітньої історії (7 клас)», що, на нашу думку, є сукупністю навчально-методичних матеріалів, які висвітлюють основні духовні досягнення людства у V–XV ст., формують ключові та предметні компетентності, сприяють розумінню учнями загальнолюдських і національних цінностей, норм етики і моралі сьогодення, вихованню толерантності.

Одразу наголосимо, що в межах однієї статті неможливо розкрити навіть ті складники змісту, що передбачені програмою. Тож зупинимося лише на окремих аспектах зазначеної теми.

Від перших уроків учні знайомляться з духовним поступом людства у добу Середньовіччя. Досліджуючи процеси становлення нового суспільства, питання «Культура Візантії», «Виникнення ісламу. Розвиток арабо-мусульманської культури», семикласники вчать бачити взаємозв'язок різних народів і культур. Увесь культурологічний блок європейського Середньовіччя згруповано в єдиний розділ і представлено такими темами: «Наукові і технічні досягнення. Книгодрукування», «Християнська церква в XI–XV ст. Єретики і боротьба з ними», «Архітектура і мистецтво», «Раннє Відродження й гуманізм». На подальших уроках учні вчать описувати основні пам'ятки культури X–XV ст. Польщі, Великого князівства Литовського, Угорщини, Чехії, Московської держави та Новгороду. Оцінювати внесок країн Середньовічного Сходу у світову спадщину семикласники зможуть після вивчення основних досягнень культури Індії, Китаю та Османської імперії. З-поміж іншого виокремимо практичні заняття: «Вплив Візантії, імперії Карла Великого, перших Арабських халіфатів на становлення Середньовічної Європи», «Середньовічні школи та університети. Життя середньовічного студента», «Виникнення слов'янської писемності. Кирило і Мефодій», які активізують розвиток дослідницьких умінь учнів.

Вивчення семикласниками духовної та матеріальної культури Середньовіччя сприятиме формуванню в них загальнокультурної компетентності – здатності учнів аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності [3]. Водночас загальнокультурна

компетентність стосується сфери розвитку культури особистості, що передбачає передусім формування культури міжособистісних відносин, оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, принципами толерантності, плюралізму [12, с. 105–106].

Важливу роль у формуванні загальнокультурної компетентності відіграє вивчення пам'яток культури Середньовіччя, що позитивно впливатиме на засвоєння учнями історичних знань і формування відповідних компетентностей.

Наведемо загальні вимоги до відбору ілюстративного матеріалу, розроблені П. Морозом:

1) науковість: ілюстрації повинні правдиво відображати історичні епоху та факти, сприяти розумінню закономірностей та тенденцій історичного процесу;

2) типовість: ілюстративний матеріал повинен повно й виразно розкривати істотні ознаки історичних явищ та процесів;

3) різноманітність тематики: ілюстрації повинні відбиратися таким чином, щоб характеризували різні аспекти життя людини на кожному історичному етапі;

4) доступність: ілюстративний матеріал повинен бути зрозумілим учням як своєю ідеєю, так і за манерою виконання (що надзвичайно важливо під час відбору документальних матеріалів);

5) спрямованість на розвиток естетичного смаку: у підручнику повинні використовуватися лише чіткі, добре виконані в технічному відношенні зразки ілюстрацій, які сприяють розвитку естетичного смаку учнів [9].

Зазначимо також, що візуальні джерела (зображення пам'яток культури, малюнки, фотографії, історичні реконструкції, схеми, карти, картосхеми) виконують свою навчальну функцію за умови, якщо вони оптимально пов'язані з текстом та іншими структурними компонентами підручника, коректно розміщені в тексті та якісно виконані. Водночас ілюстративний матеріал лише тоді зможе ефективно використовуватися, коли авторами продумано систему роботи з ним: розроблені запитання і завдання, вміщені відповідні алгоритми тощо [8].

Об'єктивна складність власне середньовічної епохи, зокрема її багатогранної культури, вимагає від учителя ретельної підготовки до уроків. Обираючи форми організації діяльності учнів на уроці, варто пам'ятати, що для таких описових тем доцільно використовувати пропедевтичні завдання, різні види групової роботи. У такому випадку учитель допомагає дітям об'єднатися у групи, знайомить або нагадує їм основні ідеї та правила роботи, дає для опрацювання конкретну частину параграфу, додаткові матеріали тощо. Принагідно зауважимо, що опрацювання семикласниками матеріалів підручника за певними параметрами сприяє кращій організації навчальної діяльності школярів. Наведемо алгоритм виконання і орієнтовні типи запитань і завдань для груп у темі: «Наукові і технічні досягнення. Книгодрукування».

1. Опрацюйте навчальний матеріал підручника.

2. Орієнтуйтеся на наступні запитання і завдання: *Які зрушення відбулися у техніці, зброярстві, науці тощо? З чим пов'язаний новий етап у розвитку техніки? Які нововведення і як вплинули на повсякдення Середньовіччя? Зробіть висновки щодо розвитку науки і техніки в епоху Середніх віків.*
3. Назвіть, якими винайденнями Середньовіччя ми користуємося зараз.
4. Поміркуйте, які наслідки для середньовічного суспільства мали технічні відкриття, як розвиток техніки впливав на світогляд людини, як змінилося життя людей у добу Середньовіччя.
5. Використовуючи ключові слова учнівських повідомлень, зробіть висновки про досягнення середньовічної науки і техніки.

Відповіді на запитання такого типу формують в учнів загальнокультурну компетентність, а систематична робота у цьому напрямку заохочує їх до розвитку історичної ерудиції.

Актуальними залишаються і різновиди графічних організаторів, зокрема, прийом «таблиця-аналіз». Приклад такої таблиці є в підручнику О. Пометун та Ю. Малієнко «Всесвітня історія», 7 клас [13].

Важливу роль у формуванні загальнокультурної компетентності відіграють дослідження семикласниками творчості видатних митців Середньовіччя. Для того, щоб підкреслити значення їх життєдіяльності для сьогодення, варто звернути увагу учнів на музеї, пам'ятники, інші меморіальні місця, де зберігається середньовічна спадщина. До того ж сучасні можливості віртуальної візуалізації значно спрощують це завдання. Наприклад, про діяльність Йоганна Гутенберга, засновника європейського книгодрукування, традицій друкарського тексту (розміщення, шрифти, оздоблення), нагадують пам'ятники у Майнці та Страсбурзі, Франкфурті та Відні, спеціальні музеї і окремі експозиції. Увесь цей матеріал широко представлений у різноманітних джерелах і може бути використаний як учителями, так і учнями.

Відомо, що й до нині непростими для семикласників залишаються релігійно-церковні теми. Зрозуміло, що ці питання не є для учнів новими, проте їх вивчення ускладнюється суперечливою роллю християнської церкви, зокрема католицької (адже йтиметься здебільшого про Західну Європу), у політиці, освітніх процесах і повсякденні. Наприклад, католицькою церквою було запроваджено торгівлю індульгенціями, відтепер будь-яка нечесна людина, злочинець міг відкупитися від покарання за гріхи. Разом з тим частину грошей, отриманих за індульгенції, віддавали на утримання притулків і лікарень, будівництво шкіл і друкарень, зведення мостів і храмів. Варто наголосити, що Ватикан, зокрема Папа Іван-Павло II, визнавав жорстокість і насилля цього періоду і вибачалися за це.

Аналогічні теми, присвячені православній церкві, вивчаються в курсі історії України.

Розвиток середньовічного суспільства потребував нової освіти. Монархам необхідні були освічені чиновники, храмам – богослови, городянам – інтелектуали-вчителі, носії різнобічних знань. У IV ст. Марціан Капелла ретельно описав систему римської освіти, назвавши її «сім вільних мистецтв». Боецій у VI ст. упорядкував цю античну шкільну програму, розділивши її на

два рівні: нижчий – тривіум (граматика, риторика, діалектика) та вищий – квадривіум (геометрія, арифметика, астрономія, музика). Кассіодор надав освіті ту структуру, яка залишалася чинною до XVII століття.

Як вже зазначалося, тема «Середньовічні школи та університети. Життя середньовічного студента» досліджується учнями на практичному занятті. Повсякдення середньовічних школярів стане зрозумілішим і ближчим сучасним учням, якщо запропонувати семикласникам опрацювати короткі, доступні документи, об'єднати їх спільними завданнями. Наводимо приклади опрацювання різних джерел.

- Назвіть предмети середньовічної школи, про які йдеться у документах. Визначте, який рівень навчання – тривіум чи квадривіум – опановують учні. Поміркуйте, чому саме ці предмети вивчалися у середньовічних школах.
- Обговоріть середньовічні прислів'я. Які особливості середньовічної освіти вони підкреслюють?

*Егідій Римський (1246–1316) – відомий філософ і теолог
Про правління государів (бл. 1285 р.)*

Стародавнім було відомо сім наук. Це – граматика, діалектика, риторика, музика, арифметика, геометрія й астрономія. Їх же всі називають вільними, і тому на них наставлялися діти вільних шляхетних людей.

Ще вельми корисні й необхідні деякі моральні науки, наприклад етика – наука про управління собою, економіка – наука про управління сім'єю і політика – наука про управління суспільством і державою ...

*Вільям Фіц-Стефен – секретар архієпископа Фоми Бекета
Опис найблагороднішого міста Лондона (1173–1175)*

Три головні лондонські церкви на основі привілеїв і стародавнього достоїнства мають знамениті школи. Хлопчики різних шкіл змагаються між собою у віршуванні й сперечаються про правила минулого часу. Інші – в епіграмах, за допомогою рими і розмірів говорять дотепно на злобу дня, перекидаються дотепами й насмішками, жартами зачіпають вади друзів ...

***Культурне життя Парижа на початку XIII століття
(Невідомий автор)***

Майже всі паризькі школярі [студенти] займалися виключно тільки тим, що навчалися і досліджували щось нове.

Одні навчалися виключно для того, щоб знати, але це тільки цікавість; інші – аби прославитись, але це марнославство; нарешті, дехто вчився, щоб діставати пізніше вигоду, але це користолюбство. Дуже небагато хто з них навчався, щоб здобувати науку або навчати інших.

Середньовічні прислів'я:

«Вирости під різкою вчителя», «Монастир без книжкової шафи – як фортеця без арсеналу».

До обговорення документів варто додати роботу з картою за наступним алгоритмом.

1. Знайдіть у тексті відповідного параграфа підручника, де і коли виникли перші університети Європи. Покажіть ці міста на карті.

2. Скористайтеся картою і визначте динаміку (темпи) розвитку університетської освіти.
3. Використовуючи карту, назвіть університети середньовічної Європи, які були найближчими для бажаючих навчатися українців.
4. Дізнайтеся, коли і де відкрився перший університет в Україні; у вашому місті.

Обговоріть з учнями

- Яку роль у збереженні античної й середньовічної спадщини відіграли храми Середньовіччя?
- Чому паризький університет називали «нові Афіни»?
- На карті світу, складеній наприкінці XIII ст. для мандрівників та купців у Німеччині, зроблено написи: «Колом земним називається воно за круглою своєю формою, оскільки воно ніби колесо. З усіх боків обтікає його по колу океан і поділяє на три частини, тобто Азію, Європу та Африку. Азія складає половину світу, Європа та Африка – іншу. Розділяє їх Середземне море». *Зробіть висновки про географічні уявлення європейців наприкінці XIII століття.*

Відомо, що важливим здобутком культури V–XV ст. був розвиток загальноєвропейської наукової мови – середньовічної латини, що ґрунтувалася на класичній мові. Проте вона була більш відкритою, поповнюючи словник новими словами, які відображали нові суспільні явища. Завдяки науковій латині люди з різних частин Європи почали розуміти один одного. Під її сильним впливом стали розвиватися європейські мови. Для закріплення цього питання можна запропонувати учням обговорити, чому студенти середньовічних університетів могли переїжджати з країни в країну, продовжуючи навчання в різних навчальних закладах, а один і той самий єпископ міг читати проповіді в абатствах Франції, Італії та багатьох інших державах Європи. Крім того, варто запропонувати учням дізнатися, в основу яких сучасних мов покладено латину, як зараз вона використовується. У такий спосіб учні краще розуміють значення середньовічної культури для сьогодення.

Компетентнісному розвитку учнів сприятиме і поєднання ілюстрацій та уривків з літературних творів, зокрема уривків з роману В. Гюґо «Собор Паризької Богоматері» і фотографій храмів романського та готичного стилів.

- *Упізнайте храм за описом*

(За В. Гюґо)

1. Стиль формувався під впливом класичної архітектури Давнього Риму. Стародавня сім'я похмурих, таємничих, приземкуватих храмів, наче придавлених круглим і широким склепінням, була пройнята військовим духом: могутні у своїй суворості й масивності стіни з вузькими вікнами, величезні башти. Головні елементи будівлі – міцні круглі арки, важкі колони та стовпи, що підтримують дах. Якщо була потреба, храми ставали фортецями для захисту від ворогів [2].
2. Подвійне стрілчасте склепіння, прикрашене дерев'яними скульптурами, усіяне золотими геральдичними ліліями по блакитному полю. Круг залу, вздовж високої стіни, між дверима, між вікнами, між колонами –

нескінченна шеренга статуй усіх королів Франції. Далі, у високих стрілчастих вікнах – тисячобарвні вітражі, у широких виходах із залу – пишні, тонко різьблені двері; і все те – склепіння, колони, стіни, обрамлення вікон, панелі, двері, статуї – зверху донизу розкішно розцвічене блакиттю та золотом. Істинним шедевром є, зокрема, невелика ажурна розета над порталом, філігранна й вишукана, мовби зірка з мережива [2].

На думку більшості медієвістів, вершиною культури, суспільного розвитку Європи загалом стало Раннє Відродження і гуманізм. Не зупиняючись на цьому феномені, зазначимо, що головні завдання уроку – досягти розуміння учнями причин появи Ренесансу і гуманізму, основних ідей та їх прояву – реалізуються розкритими вище формами роботи учнів. На особливу увагу семикласників заслуговує плеяда діячів Відродження. Обговорюючи з учнями зміни у світогляді середньовічної людини, варто зупинитися на питанні, чому поняття «особистість», «індивідуальність», «права людини» могли поширитися тільки в епоху раннього Відродження.

Наприкінці доби Середньовіччя в Європі створюються національні держави, зростає роль міст, змінюється духовне життя людини. У XIV ст. поступово зменшується роль церкви, університети стають важливою складовою освітнього процесу, формуються національні мови, зменшується сфера вживання латини, створюються передумови для розвитку національних культур.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування загальнокультурної компетентності семикласників засобами підручника всесвітньої історії сприяє інтелектуальному розвитку учнів, опануванню ними моделі толерантної поведінки, орієнтованої на систему національних і загальнолюдських цінностей в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації.

У наступних дослідженнях ми конкретизуємо вимоги до рівня сформованості загальнокультурної компетентності, детальніше опишемо роботу учнів з різними історичними джерелами, розробимо окремі уроки теми.

Використані джерела

1. Гаврилюк Ж. М. Методика реалізації культурологічного змісту в курсі історії України [Електронний ресурс] / Ж. М. Гаврилюк. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals>
2. Гюго В. Собор Паризької Богоматері : роман / Г. Віктор. – Одеса : Маяк, 2004.
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/>
4. Джеджора О. Історія європейської Цивілізації. Частина I / О. Джеджора. – Л. : ЛБА, 1999. – 448 с.
5. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. М. О. Рудь. – К. : Либідь, 2005. – 656 с.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 18.

7. Малієнко Ю. Б. Пам'ятки культури у змісті всесвітньої історії / Ю. Б. Малієнко // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання. – 2013. – № 10. – С. 3–21.
8. Малієнко Ю. Б. Формування історичної компетентності засобами підручника з історії Середніх віків // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2016. – Вип. 16. – С. 203–212.
9. Мороз П. В. Методичні аспекти відбору ілюстративного матеріалу шкільного підручника історії стародавнього світу / П. В. Мороз // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол. ; наук. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2013. – Вип. 13. – 784 с. – С. 179–188.
10. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Історія України; Всесвітня історія; Основи правознавства. 5–9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 96 с.
11. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/209/7876.html>
12. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с. – С. 66–72.
13. Пометун О. Всесвітня історія : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів / О. І. Пометун, Ю. Б. Малієнко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2015. – 224 с.
14. Українська та зарубіжна культура : підручник для студентів вищих технічних навчальних закладів / за заг. ред. В. Т. Жежеруна, В. Г. Рибалки. – Х. : ТАЛ, 2003. – 716 с.
15. <http://slovopedia.org.ua/29/53383/11987.html>

Reference

1. Havryliuk Zh. M. Metodyka realizatsii kulturolohichnoho zmistu v kursi istorii Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Zh. M. Havryliuk. – Rezhym dostupu: <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals>
2. Hiuho V. Sobor Paryzkoï Bohomateri : roman / H. Viktor. – Odesa : Maiak, 2004.
3. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi serednoi osvity [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://osvita.ua/legislation/>
4. Dzhedzhora O. Istoriia yevropeiskoi Tsyvilizatsii. Chastyna I / O. Dzhedzhora. – L. : LBA, 1999. – 448 s.
5. Istoriia zakhidnoievropeiskoho Serednovichchia. Khrestomatiia : navch. posib. / uporiad. M. O. Rud. – K. : Lybid, 2005. – 656 s.
6. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniï osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy: Biblioteka z osvitoï polityky / pid zah. red. O. V. Ovcharuk. – K. : «K.I.S.», 2004. – S. 18.
7. Maliienko Yu. B. Pamiatky kultury u zmisti vsesvitnoi istorii / Yu. B. Maliienko // Istoriia i suspilstvoznastvo v shkolakh Ukrainy: teoriia i metodyka navchannia. – 2013. – No 10. – S. 3–21.
8. Maliienko Yu. B. Formuvannia istorychnoi kompetentnosti zasobamy pidruchnyka z istorii Serednikh vikiv // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zb. nauk. prats / [red. kol. ; holov. red. – O. M. Topuzov]. – K. : Pedahohichna dumka, 2016. – Vyp. 16. – S. 203–212.
9. Moroz P. V. Metodychni aspekty vidboru iliustratyvnoho materialu shkilnoho pidruchnyka istorii starodavnoho svitu / P. V. Moroz // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zb. nauk. prats / [red. kol. ; nauk. red. – O. M. Topuzov]. – K. : Pedahohichna dumka, 2013. – Vyp. 13. – 784 s. – S. 179–188.
10. Navchalni prohramy dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv: Istoriia Ukrainy; Vsesvitnia istoriia; Osnovy pravoznavstva. 5–9 klasy. – K. : Vydavnychiy dim «Osvita», 2013. – 96 s.
11. Polikarpov V. S. Lektsii z istorii svitovoi kultury / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://readbookz.com/book/209/7876.html>
12. Pometun O. Dyskusiia ukraïnskykh pedahohiv navkolo pytan zaprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhodu v ukraïnskiï osviti / O. Pometun // Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniï

osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy / pid zah. red. O. V. Ovcharuk. – K. : «K.I.S.», 2004. – 112 s. – S. 66–72.

13. Pometun O. Vsesvitnia istoriia : pidruch. dlia 7 kl. zahalnoosvit. navch. zakladiv / O. I. Pometun, Yu. B. Maliienko. – K. : Vydavnychi dim «Osvita», 2015. – 224 s.

14. Ukrainska ta zarubizhna kultura : pidruchnyk dlia studentiv vyshchych tekhnichnykh navchalnykh zakladiv / za zah. red. V. T. Zhezheruna, V. H. Rybalky. – Kh. : TAL, 2003. – 716 s.

Малиенко Ю. Б.

ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СЕМИКЛАСНИКОВ СРЕДСТВАМИ УЧЕБНИКА ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ, 7 класс

В статье обоснованы современные требования к содержанию учебника всемирной истории в контексте формирования общекультурной компетентности семиклассников, определено понятие «культурологическая составляющая содержания учебника всемирной истории», охарактеризованы его учебно-методические аспекты.

Автор подчеркивает важную роль изучения памятников культуры Средневековья в формировании общекультурной компетентности семиклассников, что в свою очередь, способствует усвоению учащимися исторических знаний и формированию соответствующих компетентностей. Объективная сложность собственно средневековой эпохи, ее многогранной культуры, в частности, требует новых подходов к изучению указанного периода.

Ключевые слова: общекультурная компетентность; культурологическая составляющая содержания учебника всемирной истории; компетентностный подход к обучению истории.

Maliienko Ju.

FORMATION OF THE GENERAL CULTURAL COMPETENCE OF THE PUPILS OF THE SEVENTH GRADE BY MEANS OF A WORLD HISTORY TEXTBOOK, Grade 7

The article substantiates the current requirements for the content of a textbook of world history in the context of the formation of general cultural competence of the pupils of the seventh grade, defines the concept of "cultural component of the content of the world history textbook", describes its teaching and methodological aspects.

The author highlights the important role of studying the monuments of Middle Ages culture in the formation of the general cultural competence of seventh graders, which in its turn promotes pupils' acquisition of historical knowledge and the formation of appropriate competencies. The objective complexity of the medieval era proper, its multifaceted culture, in particular, requires new approaches to the study of this period.

Keywords: general cultural competence, cultural content of the textbook of world history, competence approach to teaching history.

УДК 37.018.554(09)

ЕКСПЕРТИЗА ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ПІДХІД ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ВЧЕНИХ

I. O. Mariuts,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки,

Інститут педагогіки НАПН України,

e-mail: ilonamariuts@gmail.com

У статті розглядається питання експертного оцінювання навчальних підручників з іноземної мови вітчизняними та зарубіжними вченими, визначення його критеріїв, виокремлення вимог до їх мовного змісту. Охарактеризовано погляди вітчизняних та